

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

TÁNC A MACEDÓN SZAKRÁLIS HAGYOMÁNYBAN

Bólya Anna Mária

Témavezető: Dr. Bartha Elek, DSc

DEBRECENI EGYETEM

Néprajzi és Történelmi Doktori Iskola

Debrecen, 2015

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az értekezés célkitűzése a balkáni lánc- és körtánckincs vizsgálata. A Balkán területén belül a déli szláv nyelveket beszélő, ortodox vallású népek kultúrájára, azon belül elsősorban a macedón folklorra irányult a kutatás. Habár a magyar néprajzi szakirodalom foglalkozik a Balkán kultúrájának több területével, és a téma a tánc kutatásban sem ismeretlen, a macedón terület néprajzi sajátosságainak szintézisszerű feldolgozása magyar nyelvű publikációban eddig nem valósult meg.

A macedón kultúra a Balkánon belül is archaikusabb egységet alkot, emellett a szerb és bolgár kultúrához viszonyítva Macedónia hagyománya jóval kevésbé ismert és kutatott Magyarországon. *A macedón terep kutatási lehetőségeire Bartha Elek professzor úr hívta fel a figyelmemet, amelyet ezúton szeretnék professzor úrnak megköszönni.*

Jelen sorok írója fiatal kora óta foglalkozik a tánc gyakorlati oldalával. A táncművészeti főiskola zeneelmélet és tánc történet oktatójaként és hittanárként régóta foglalkoztatja a tánc és a ritualitás kapcsolata, valamint a táncnak a keresztény vallásról való leválása az európai történet folyamán. A balkáni táncérettel való megismerkedése során emellett lenyűgözte a balkáni lánc- és körtánckincs ritmikai és esztétikai gazdagsága, ezért fordult figyelme a tánc hagyomány szempontjából reliktum területet képező balkáni folklór, azon belül a fejlődés korábbi fázisában levő ortodox területek, a bolgár, macedón és szerb folklór irányába.

A tánc történet korábbi kultúráját őrző lánc- és körtánc hagyomány alkalmasnak látszott arra, hogy rituális jelentésben megmaradt táncok vizsgálatával megvalósuljon a tánc és a néphit archaikus rétegei közötti, valamint a tánc és keresztény hitelemek közötti feltételezett kapcsolat feltérképezése.

A lánc- és körtánc hagyomány vizsgálata három szinten valósul meg. Az első szinten a teljes balkáni lánc- és körtánckincs tájegységek szerinti, formai és zenei sajátosságainak feltárásával a macedón lánc- és körtánckincs elhelyezésre kerül e gazdag tánc kultúrában. A második szint a szokáskörnyezetben való bemutatás és értelmezés, a harmadik szint pedig az ünnepekből kiemelve, formai (motivikai, plasztikai, ritmikai és dinamikai) valamint jelentésbeli szempontok alapján való elemzés.

A táncok vizsgálatának e tematikája köré egy bővebb, szintetizáló módon a magyar nyelvű szakirodalomban eddig nem tárgyalt anyag épül fel. Ennek első köre a szokások részletes leírása és archaikus rétegeinek és mai állapotának meghatározása. Még szélesebb kör a macedón folklórterület néprajzi sajátosságainak az értekezés kereteihez viszonyított részletes feltárása.

Az értekezés fő témáját képező macedón folklórterület a Görög Köztársaság és a Bolgár Köztársaság területére is kiterjed, de a vizsgálat a kutatás jelenlegi fázisában csak a Macedón Köztársaság területére irányul. E területen belül sem tárgyalja a nagyszámú, török időkben iszlám hitre térített macedón lakosság hagyományát, itt is csupán az ortodox vallású lakosság hagyományaira szorítkozik.

A szokásleírásokban részletesen jelennek meg a macedón hagyomány olyan máig megőrzött vagy a XX. század végéig élő szokásai, amelyek a magyar szakirodalomban nem vagy csak kevésé ismertek, de olyan is található közöttük, amelyről sem a balkáni, sem pedig a macedón folklórkutatás nem publikált eredményeket. Először jelennek meg magyar nyelven az egyes táji csoportok tájszótárai is.

A konkrét táncok vizsgálatával az értekezés két fő célja: 1. A tánc hagyomány szempontjából reliktum területnek számító macedón hagyományban a rituális jelentésű táncok feltárása, a táncoknak a néphit archaikus rétegeivel való viszonyának vizsgálata. 2. Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy rituális táncok között található-e keresztény jelentésű tánc. Ezek a célok nem ismeretlenek a tánc kutatásban, a táncantropológiai kutatásokban, azonban az értekezésben a vizsgálat megközelítése ezektől eltérő. A tánc ritualitásának vizsgálata annyiban új megközelítésű, hogy a vizsgálódást a néphit irányából indítja el, és kísérletet tesz a néphit kutatásának és a tánc kutatás egyes eredményeinek összekapcsolására, valamint a keresztény jelentés keresésekor egyes kérdéseket a teológia szemszögéből vizsgál. A néphit kutatás illetve a teológia és a tánc kutatás eredményeinek szintetizálására törekvő eredmények elszórtan, és inkább a néphit kutatóinak publikációiban jelentek meg eddig.

2. Az alkalmazott módszerek vázolósa

a. A nyelv elsajátítása

Az antropológiai módszernek megfelelően a vizsgálandó közösségbe való beilleszkedés első fázisa a nyelv elsajátítása volt. Ez egyben az egész (a Macedón Köztársaság területét tekintve

mintegy kétmillió fős) közösségbe való beilleszkedést is jelentette, amint az a következőkből látható.

A nyelv megtanulásával ahhoz a néhány százfős közösséghez csatlakoztam, amely ma Magyarországon macedónul beszél. E közösség tetemes része a görög polgárháború idején görögországi kisebbségi létből, menekültként érkezett Magyarországra. A még gyermekként érkezett menekültek rokonai ma nagy részben a Macedón Köztársaságban élnek, így magyarországi lakosokként is szoros kapcsolatot ápolnak mai anyaországukkal.

A macedón közösséggel való kapcsolatfelvétel másik szála a nyelv elsajátításának első fázisához kapcsolódott. Ez a több évtizedes múltra visszatekintő ELTE Szláv Filológiai Tanszék keretében működő Macedón Nyelvi Lektorátussal, a lektor asszonnyal és a Magyarországon munkát vállaló macedóniai ismerőseivel, valamint a lektorátussal jó viszonyt ápoló macedón nagykövettel való megismerkedést jelentette. Ezt közös, hosszú távú tudományos, tudománynépszerűsítő és kulturális projektek elindítása követte. Ezek az ismeretségek a szinte mindennapi kapcsolattartás révén, elősegítették a macedón közösségbe való beilleszkedés magyarországi helyszínen történő megvalósítását.

A lektorátussal közösen felvettük a kapcsolatot a Szkopjei Egyetem Etnológiai és Antropológiai Intézetével, Marko Cepenkov Folklór Intézetével valamint a Tanec Állami Népi Együttessel, amely későbbi tudományos együttműködés alapja lett.

A nyelvtudás tökéletesítése, a közös projektek szervezése és a célzott terepmunka előkészítése, kivitelezése 2011 és 2014 között átlagosan félévenként két alkalommal, mintegy kéthetes macedóniai tartózkodást jelentett.

A macedón kultúrával és nyelvvel való mélyebb megismerkedést a Szkopjei Szent Cirill és Metód Egyetem által Ohridban szervezett, *A Macedón Nyelv Irodalom és Kultúra Nemzetközi Szemináriumain* tudtam megvalósítani. A szemináriumon való részvételt a Macedón Köztársaság, a célzott macedóniai terepmunkákat pedig a magyarországi Campus Hungary program támogatta, segítségükért e helyen szeretném köszönetemet kifejezni.

b. A vizsgált közösségbe való beilleszkedés

A macedóniai és a magyarországi tartózkodás alatt a macedón közösségbe való beilleszkedés szinte párhuzamosan valósult meg. Terepkutatóként, macedóniai utazásaim során sokszor magam voltam közvetítő a Magyarországon élő és kint lakó macedónok között. A szűkebb, célzott terepmunkák kisközösségeibe való beilleszkedés a Macedóniát átszövő ismeretségi hálózatoknak köszönhetően belesimult a nagyobb közösségbe való integrációba.

Az egyéves célzott terepen való tartózkodást, mely nem volt megvalósítható, a célzott rövid terepmunka, rövid visszatérések, az adatközlőkkel a világhálón keresztüli folyamatos kommunikáció, és az anyaországukkal szoros kapcsolatot ápoló magyarországi macedón közösséggel való kapcsolattartás helyettesítette, mely az információgyűjtésnek bizonyos fokú kontinuitást biztosított, és a folyamatos kommunikáció kijelölte helyemet az egymással szerteágazó kapcsolatrendszer fenntartó macedón lakosság megismert közösségeiben.

Az Égei-Macedóniából menekült közösség nem csupán az értekezés témájában kínált érdekes vizsgálati terepet. A görögországi kisebbségi létből gyermekként egy idegen országba érkezve, a többségi kultúrájú ország magyarországi kisebbségéhez sorolva sajátos életutakat jártak be. Velük több riportot készítettem, melynek során körvonalazódott a macedón történelem problémáiból adódó sajátos helyzet, annak leszűrődése a magyarországi macedón kisebbség köznapi gondolkodásában.

Macedóniában a beilleszkedés kezdete a tudományos szakmai közösséggel való kommunikáció megkezdése volt. Ez nem csak a szakirodalomban való tájékozódás és a tudományos eredmények megismerése miatt fontos, hanem azért is, mert Macedóniában, a történelmi fáziskésés és az urbanizáció későbbi megkezdődése folytán a városi emberek sem szakadtak el a vidéktől. Miközben a Macedón Köztársaság lakosságának mintegy fele Szkopjében él, többen fenntartanak egy ingatlant a szülőfalujukban is, ahová a nagyobb ünnepekkor hazamennek. Kutató és adatközlő ismerőseim közül több folytat magas színvonalú zöldségtermesztést, borászkodik vagy mezőgazdasági munkát végez. A mai városi köznapi életben is találunk archaikus jelenségeket, ilyen például a vendégfogadás rituálisan kötelező volta.

A célzott terepmunka előkészítése tehát Macedóniában a városi tartózkodással is széleskörű megalapozást nyert, egyúttal lehetővé tette a terepen még élő archaikus szokások lelőhelyeinek megismerését, amely szinte csak ismeretségek alapján lehetséges, egyes szokásoknak a néprajzi kutatásokban való megjelenésének hiánya miatt.

A célzott rövid terepmunkák *Kicsevo* városban és környékén, *Makedonszki Brod* városban és *Porecse* régióban, *Radovis* város körzetében és a *Bigorszki* Szent János monostor közvetlen környezetében a *mijak* régióban voltak. A falusi terepmunka során a lakosság jó kommunikációs képessége folytán az adatok gyűjtése a *kötetlen beszélgetés* formájában volt a legcélravezetőbb. A terepmunkát az adatközlőkkel való előzetes megismerkedéssel, az egyes ünnepek idején egyhetes tartózkodással, ünnepenként két-két interjúval, későbbi találkozások során *kikérdezéssel*, illetve a magyarországi tartózkodás során internetes kikérdezéssel valósítottam meg.

A macedón folklórral való kapcsolat kétirányú volt. A gyűjtés mellett macedón folklórt népszerűsítő és kutatásnépszerűsítő programok szervezését kezdtük meg az ELTE Szláv Filológiai Tanszékének Macedón Nyelvi Lektorátusával. A magyarországi macedón nyelvi és folklórkutatások elősegítésére, valamint a gyűjtések anyagainak rendszerezett tárolása és nyilvánossá tétele érdekében közösen létrehoztuk a digitális anyagokból és könyvvállományból összetevődő Macedón Folklór Adatbázist. Ennek alapját az ötszáz néprajzi, etnológiai témájú könyv mellett saját macedóniai terepmunka során készített fotók és videofelvételek, egyes terepmunka beszámolók, terepmunka napló kivonatok, illetve interjúk kivonatai képezik. Az adatbázist mintegy 2000 tétel teszi ki.

A macedón folklór népszerűsítése volt a célja a budapesti macedón folklór együttes létrehozásának. Az Ohrid Macedón Folkegyüttest az értekezés írója alapította és vezeti. Az együttesben való munka a macedón folklórral való kapcsolatot gyakorlat orientált módon segíti. Emellett terepe a macedón közösséggel való kapcsolattartásnak is, melynek tagjai az együttes által szervezett táncházak aktív résztvevői. Az együttes nem csupán a macedón folklór gyakorlati ápolását, hanem a macedón folklór kutatását is segíti. A Macedón Folklór Adatbázis tételei az együttes honlapján kialakított saját felületen kaptak helyet, és kerülnek folyamatosan feltöltésre. (<http://www.macedon.hu>)

c. Visszatérés

A helyszínre való visszatérést a kicsevői terepmunka esetében az ünnep időpontjában, a többi terepmunka esetében az ünnepen kívüli időben tudtam biztosítani. Emellett az adatközlőkkel való más helyszíni találkozások és beszélgetések adtak újabb adatokat. Itt említendő meg, hogy a Lázár nap *Inyevo* falubeli (*Radovis* környéke) ma elő szokásáról az ország másik felében lakó *kicsevői* adatközlőtől szereztem tudomást.

A macedóniai terepmunka és a magyarországi macedón közösségben való gyűjtő tevékenység során a közösségek több tagjával baráti viszony alakult ki, emellett a gyűjtés és a macedón folklór magyarországi népszerűsítése az adott közösségek pozitív reakcióját váltotta ki. A szóbeli megnyilvánulás mellett ennek írásos bizonyítékai, a *kicsevői* folkegyüttes köszönő oklevele és a macedón állam nagykövetségi kitüntetése a macedón nyelv és folklór magyarországi ápolásáért.

d. A vizsgálat

A vizsgálat a macedón hagyomány kalendáris ünnepeinek tükrében valósult meg. Az ünnepek kiválasztásának szempontjai a gazdag szokáshagyomány, ezen belül is elsősorban a rituális ének és tánc-hagyomány voltak. A macedón terepen fennmaradt, a szlávoknak a Balkánra való bejövetele előtti időkben gyökerező rituális éneklés elválaszthatatlan egységet képez a hagyomány egyes szokásköreivel. Megfigyelhető, hogy a rituális éneklés a szokásokkal együtt él és velük együtt is hal ki. Ezek közül néhány szöveg saját fordításban került a szövegbe, némelyikük magyar nyelven elsőként, illetve saját publikációból idézve.

Az értekezés fő céljához kapcsolódóan a gazdag hagyományú ünnepek közül nem kerültek vizsgálatra azok az egyébként érdekes ünnepi szokáskörök, amelyeknek a kereszténységgel jelentésbeli és kötött időpontbeli kapcsolatuk sincs. Ilyenek voltak a *dodola* és a *ruszália*. A télközépi maszkos játékok is csupán a karácsonyhoz kötődő időpontú *koleda* szokáshoz tartozóan kerültek tárgyalásra.

A terepmunka helyszínei olyan tájegységek, falvak voltak, amelyek archaikus ünnepi szokáshagyományukat máig őrzik. A Macedón Köztársaság területén még a múlt század kilencvenes éveiben is elterjedt volt az archaikus szokások megléte, azonban ezek közül mára több eltűnt a terepről. A ma is élő ünnepi hagyományokat a macedón lakosság érdeklődése is kíséri, azonban ezek mégis a terepkutatások kevésbé feltárt területét képezik.

A terepmunkára kiválasztott szokások és helyszínek a következők:

1. a *koleda* és a *badnik este Stipben* és környékén
  - a. a *koledával* való kapcsolata révén a *dzsoloma* télközépi dramatikus szokáskör *Kavadarci* körüli falvakban, főként *Begniste* faluban
2. a vízkereszt ünnepköre *Kicsevo* környékén, főként *Lavcsani* faluban
3. a Lázár nap ünnepköre *Radovis* körüli terepen, főként *Inyevo* faluban
4. a húsvét ünnepköre *Porecse* területen
5. a György nap ünnepköre a *mijak* régióban

A terepmunkának az értekezés anyagához kapcsolódó gyűjtött adatállománya mintegy 500 fotó, 100 video felvétel, 8 interjú, terepmunka naplók, megfigyelést dokumentáló jegyzetek és kikérdezések anyagát tartalmazó jegyzet, valamint adatközlőktől és kutatóktól származó kéziratok. Az értekezés emellett igénybe vette néprajzi kutatók terepmunkáinak publikált adatait és szíves közléseit. Ezen kívül egyetemi szakdolgozatok és helyi gyűjtők publikált illetve világhálón közzétett adatai illetve a macedón média hagyományokat

bemutató kisfilmjei és beszámolóí is felhasználásra kerültek a szokások vizsgálatához. Utóbbi adatforrás jellegzetesen a *Stip* főtéri koleda és a *Begniste* falubeli *dzsoloma* szokásköréről szolgáltatott információkat.

Az európai táncutatást sokáig bizonyos formalizmus jellemezte, ma már azonban helyet kapott a kutatásban tánc szélesebb körű, szokáskörnyezetben elhelyezett és mélyebb jelentésbeli, tartalmi vizsgálata is. Jelen sorok írójának meggyőződése, hogy egy tánc valódi értelmezése nem csak hogy nem szakítható ki a környező szokásból, hanem a szokás jelentéséhez való mély kapcsolata miatt csak úgy értelmezhető igazán, ha az adott szokásrendszert – melynek csupán egy szerves része a tánc – lehetőségeinkhez mérten minél nagyobb mélységében megismerjük. Ezért vette az értekezés részletesebb vizsgálat alá az egyes ünnepek szokásköreit, szokásait és szokáselemeit.

A tánc vizsgálata a háttérét képező szokás jelentésrétegeiből indul ki. Az értekezés nem csupán a kifejezett táncokat, hanem egyes mozgásos játékokat és rituális mozdulatrendszereket is vizsgálat tárgyává tesz. Legfontosabb pontok voltak a funkció meghatározása, a szokásokhoz való viszonyulás, valamint a szokások kereszténység előtti és keresztény elemeinek tartalma a tánc jelentésrétegeivel való összevetésben. A vizsgálat során az eredeti kérdések mellett újabb kérdés vetődött fel, jelesen az, hogy a rituális jelentésű tánc mennyire illeszkedik az ünnep jelentésrendszerébe és milyen korrelációban lehet azzal.

3. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. A macedón folklórterület, jellegzetességei alapján elsősorban két részre osztható a Vardar folyásának mentén, keleti és nyugati részre. A történelmi különfejlődés több néprajzi jellegzetességben, a táncagyományban és a népszokásokban is megfigyelhető. Ez a hatás is befolyásolta a terepen jellegzetes módon kialakult vízkereszti és Lázár napi szokáshagyomány területi eloszlását. A tájegységek meghatározása a macedón szakirodalomban a nyugati területek mijak és brszjak régióját tekintve egyértelmű, míg a keleti területeken kérdéseket vet fel. A XIX. században a keleti vidékeket gazdaságilag és szellemileg fejlettebb élet jellemezte, mint az elzártabb nyugati részt. (Ohrid környékét az értekezés nem vizsgálta.) Az öt tárgyalt vidék közül kettő-kettő egymás közelségében Kelet- és Nyugat-Macedóniában helyezkedett el, míg az ötödik terület egy sajátos terepen, a *mijak* etnikai csoport régiójában. Sajátosan befolyásolta Macedónia kultúráját az iszlamisztáció, ez az egyik oka az iszlám hitű lakosság mai nagy számának. A jelenség a tárgyalt területek közül a mijak régió

hagyományában mutatkozik meg erőteljesen. Ma a macedón falvak erős lakosságfogyást mutatnak, amely már a XIX. században megindult, a második világháború után pedig felerősödött. Azonban a lakosság ezeket a falvakat nem hagyta el teljesen, a nagyobb ünnepekre a lakosok visszatérnek.

2. A macedón terepen ma az évkör ünnepeihez kapcsolódóan találhatók felújított, továbbélő, de átalakult funkciójú, valamint archaikus szokásaikat megtartó ünnepek. Utóbbiakban megmutatkozik a macedón néphit jellegzetessége, a kereszténység előtti rétegek igen erős jelenléte.

3. A macedón tánc hagyomány szervelesen helyezkedik bele a balkáni szláv ortodox területek tánc hagyományába, azokkal közös tulajdonságokat is felmutat. Emellett a tánc hagyomány formáiban a bolgár és szerb területtől eltérő, a terepen belül egységes tulajdonságokkal is rendelkezik. Ezek a napiránnyal ellentétes haladási irány és a lánctánc kincs esetében a *nyílt* kör illetve lánctánc forma kizárólagos megjelenése. Előbbi alól csupán ritka, főként rituális eredetű kivételt találunk, míg az utóbbi általános szabály.

4. Az archaikus szokáskörök rituális jelentésű táncokat, mozgásrendszereket és elhomályosult rituális jelentésű mozgásos játékokat őriztek meg. A télközépi *dzsoloma* tánc, a *badnik* este mozgásos sémája, a Szent János komák *orója*, a lázárkák mozgásos tevékenysége máig megőrizte rituális jellegét. A húsvéti játékok a rituális nyitó- és zárótáncal, a György napi tűz körüli tánc és a rituális mozgások a múlt század második feléig őrizték rituális funkciójukat élő szokásként. A vízkérő menet és az oro torony felújított, a *Stip* városi *koleda* pedig máig élő, de eredeti rituális funkciójukat elvesztett szokások. A rituális jelentésben megmaradt táncok nagy része kereszténység előtti rétegekhez kapcsolódik, de található közöttük keresztény jelentéssel bíró tánc is.

5. A kalendáriumi ünnepek hagyományában rituális funkcióban fennmaradt táncok szervelesen illeszkednek az ünnep struktúrájába. Az ünnepekhez társuló rituális jelentésű táncok és a szűkebb értelemben táncnak nem nevezhető rituális mozgásos cselekmények motivikai és plasztikai jellemzői, jelentésbeli tulajdonságai megfelelnek az adott szokáskör kereszténység előtti és keresztény rétegeinek jelenlétét, azok különállását vagy integrációját struktúrába helyező rendszernek.

A megfelelés olyan mértékű, hogy egyes ünnepek esetében a rituális tánc vagy mozgásrendszer elemzéséből kiindulva is rávilágíthatnánk a kereszténység előtti és keresztény jelentés közötti viszony bizonyos tulajdonságaira. Két jellegzetes példa a *vízkereszt* *oro* és a *badnik* este mozgásrendszere, amelyeknél, ha megfordítottuk volna a vizsgálat irányát, és a tánc, illetve mozgásrendszer vizsgálatából indultunk volna ki, megkaptuk volna a

vízbemerülés-újjáteremtés, önátadás jelentésrétegeit; illetve a *badnik* este áldozati rítus jellegét.

A rítusok és a tánc igen szoros kapcsolatát mutatja az is, hogy a rítusok idejében és terében a táncok és mozgásrendszerek rituálisan kiemelt időben és térben kapnak helyet. (Bartha) Sok esetben *maga a tánc* hozza létre a mágikus illetve szakrális teret, két tánc esetében pedig a szakrális időt létrehozó illetve megszüntető szerepről beszélhetünk. Emellett a tánc több rítusban egyenesen főszerepben van.

Az ünnepekhez kapcsolódó nem szakrális jelentésű táncok közösségi jellegű szerepköre figyelhető meg, ugyanakkor nyomon követhető a szakralizálódás folyamata is, (Bartha) például a *stipi* koleda tűzszentelésének vagy *pokrszti* menet egyházi áldásainak esetében.

A néphit jellegzetessége a *cselekvésre való ösztönzés*. (Bartha) A tánc és a rituális mozgás ebben a néphitnek a változó szokásmagyarázatokhoz, szokástartalmakhoz, szokástárgyakhoz viszonyított mélyebb állandó rétegéhez hasonló, lényegét tekintve cselekvésre készítő jelenség, mely *mozgásra készítet*.

6. A táncnak a rítusokhoz való leírt szoros kapcsolódása az élő szokásként fennmaradt, illetve a szóbeli emlékezetben levő és rögzített néphagyományban jelenlevő táncok vizsgálatával alkalmassá teheti a táncutatást arra, hogy – a teljes balkáni szláv ortodox hagyomány, különösképpen a történelmi fáziskésést felmutató macedón hagyomány – egyes fennmaradt rituális táncait vizsgálva más jelenségekre, például a néphit archaikus rétegeire vonatkozó eredményeket érjen el.

7. Összehasonlításban a magyar táncgyagyományal, amelyben ma elsősorban csupán a táncok ritualitásának nyomairól beszélhetünk, (Felföldi, Ratkó) a macedón táncgyagyomány több élő szokásba ágyazott, rituális szerepkörben megmaradt táncot vonultat fel. Ezek között vannak agrárrítushoz, (*koleda*, *dzsamala*, *badnik* este mágikus mozgásai, húsvéti *kamila*) vegetációs kultuszhoz, (lázározás, oro torony, kapuzó játék, György napi gyógyfűszedő tánc és tűz körüli tánc, rituális hempergés és hintázás) illetve napkultuszhoz (*koleda*, *dzsamala*, György napi tűz körüli tánc) köthető rétegekkel rendelkezők. (Ujváry, Riszteszki) Több ünnep táncainak esetében pedig a kereszténységhez való felületi kapcsolódás, (*pokrszti* menet éneke, a kapuzó játék templomkerülése) a kereszténység felé közelítő jelentés, (*badnik* este áldozata, lázározás barkaszedésének templomhoz kötődése, a fák megáldoztatása a körmenet során, a húsvéti játékok megnyitó orójának a liturgia idejéhez és a templom előtti térhez való kötődése) vagy mély, keresztény hitbe integrált jelentés (a *badnik* tüze fellobbanásának pillanata Krisztus áldozatához kapcsolva, a vízkeresztű új Szent János komák keresztelkedő

orója) figyelhető meg. Külön említendő az agrárkultusz köréből konkrétan beazonosítható antik Dionüszosz kultusz elemeit bemutató porecsei húsvéti játéksorozat, szintérkijelölő és játéklezáró táncával. Ennek vannak közös momentumai a télközépi maszkosok tematikájával is. (Ujváry) Ezek közül a többször előforduló *menyasszony elragadása* elem a magyar hagyomány tavaszi *fogócska* típusú játékaik eredetibb formájának tűnik. Így ez a magyar hagyományelem minden bizonnyal az agrárkultusz körébe sorolható eredettel rendelkezik. A kapuzó játék *végtelenségre utaló* jelentésstartalma mellett, (Ratkó) a mozgás formájából jól láthatóan a növésben levő növényi csíra vagy ág sarjadásának mozgóképét mutatja, így a vegetációkultuszhoz köthető ünnep analógiás mozgásainak körébe sorolható. (Ujváry)

Ha a fentiek értelmében összehasonlítjuk az öt ünnepben a tánc és rituális mozdulatszótár alapján beazonosítható hitrétegeket, azt kapjuk, hogy a karácsony ünnepén a karácsony előestéje a badnik áldozattal a keresztény jelentés felé erősen közelít, a koleda nem rendelkezik keresztény jelentéssel, de a karácsony ünnepének közelségében kevésbé jellegzetesen pogány ünnep a többi maszkosokhoz képest; a vízkereszt ünnepén a régi hitelemek mellett a fő hangsúly a megkeresztelkedés és Úrjelenés mély keresztény jelentésén van; a Lázár nap a télközépi játékoknál békésebb, nagy részben a vegetáció kultuszából eredő, de a templom körüli térben is játszódó tevékenységeivel, áldáshozó jókívánásaival a keresztény jelentés felé enyhén közelít; a húsvét vegetációs kultuszhoz kapcsolódó kaputartása és oro tornya mellett antik eredetű jelentésrétegek vonulnak fel, (színpadtér kijelölése); a György nap pedig teljesen a vegetációs kultusz körébe utalható mozgáscselekményekkel rendelkezik, amelyek keresztény jelentést egyáltalán nem hordoznak.

8. Kiemelve a keresztény hitbe integrált jelentésréteget felmutató táncot, a vízkereszt orót, választ kapunk arra, hogy a macedón hagyomány fennmaradt rituális jelentésű táncaiban lehet-e keresztény jelentésű tánc. Erre egyértelműen *igennel* kell felelnünk. Ez azt jelenti, hogy a magyar és nyugat-európai hagyományhoz képest, melyben a tánc és a keresztény szakralitás kapcsolata megszakadt, élő hagyományban vizsgálhatjuk a jelenlévő keresztény értelmű rituális tánc egyes vonásait.

9. A macedón tánc-hagyomány fő formai jellegzetessége, a napiránnyal ellentétesen, a táncos szempontjából jobbra haladó nyílt körmozgás, amely a macedón földrajzi területre konstans táncformai rétegeként jellemző. Konstans voltát hangsúlyozza, hogy a nyílt forma akkor sem változik, ha ezt a rituális jelentés megkíváná. A vizsgált ünnepek táncai, mozgásai a teljes macedón hagyományhoz hasonlóan, túlnyomórészt ezt a formát építették be, legyen szó akár rituális, nem rituális, pogány vagy keresztény jelentésű táncról. A vizsgált táncok,

mozgások e formához kapcsolódó szimbólumrendszer totalitásának (Eliade, Ratkó) egy-egy ünnep jelentését mélyebben kifejező aktuális jelentéstartományát mutatják fel. Ez a jelentéstartomány a vízkereszti oro esetében olyan, amely egyetlen másik táncalkalomnál sem nyilvánult meg. Itt a tánc jelentésében két szimbólumrendszernek, 1. a víznek és 2. a napiránnyal ellentétesen haladó folyamatosan ismétlődő körmozgásnak egy-egy jelentéstartománya kapcsolódik össze. A két szimbólumrendszer totalitásból kiemelt jelentéstartományai: a víz esetében a teljes alámerüléssel való újjászületés, a táncforma esetében pedig a tizenegy archaikus rokoni egységet mintegy papi szerepben vezető Szent János koma tizenegyszer ismétlődő, egyforma egyenrangú köre, mely az év *körforgásában* visszatérő szakrális jellegű szerep átadásához kapcsolódik.

A tánc és az ünnep jelentéstartalmának a résztvevők teljesen tudatában vannak, és mélyen átélik. Itt tehát megfigyelhető az ünnep valóban szakrális időt mutató jellege és a szokásokban résztvevők *homo festivus* volta. (Bartha, Nyíri)

Nyilvántartási szám: DEENK/181/2015.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Bólya Anna Mária
Neptun kód: BJ3889
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10037669

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészlet(ek) (7)

- Bólya A.M.:** Ének és tánc főszerepben: Lázár napi szokások a macedón hagyományban.
In: Tavasz Szél 2014 Konferencia VI.: Spring Wind 2014. Szerk.: Csiszár Imre, Kömíves Péter Miklós, DOSZ, Debrecen, 301-314, 2014. ISBN: 9786158004442
- Bólya A.M.:** Balkáni tánc- és zenei folklór Magyarországon.
In: Gazdaság és kultúra: A nemzetiségek gazdasági és kulturális tevékenysége Magyarországon a 19. és a 20. században. Szerk.: Menyhárt Krisztina, Bolgár Kulturális Fórum, Budapest, 224-229, 2014. ISBN: 9789630857307
- Bólya A.M.:** Ritmika, zenei interpretáció oktatása a Magyar Táncművészeti Főiskolán.
In: Kultúra - érték - változás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a táncutatásban : III. Nemzetközi Tánc tudományi Konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán. 2011. november 11-12. Szerk.: Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Mizerák Katalin, Németh András, Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 38-40, 2013. ISBN: 9789638514462
- Bólya A.M.:** A kalendárium legfőbb keresztény ünnepeihez kapcsolódó szokások a macedón hagyományban.
In: Ünnepek, ünnepkörök történelmi és néprajzi vonatkozásai. Szerk.: Bartha Elek, Forisek Péter, Csiszár Imre, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 133-143, 2013. ISBN: 9789634736394

5. **Bólya A.M.**: Az "idegen" és a "saját" megjelenése egy görögországi, macedón kisebbséghez tartozó menekülttel való riport alapján.
In: Kulturális identitás és alteritás az időben. Szerk.: Pieldner Judit, Pap Levente, Tapodi Zsuzsa, Forisek Péter, Papp Klára Papp Klára, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 224-229, 2013. ISBN: 9789634736318
6. **Bólya A.M.**: A balkán táncházmozgalom jelentősége Magyarországon: Múltja, jelene és jövője.
In: A hagyományos tánc kultúra metamorfózisa a 20. században. Szerk.: Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Mizerák Katalin, Németh András, Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 45-52, 2012. ISBN: 9789638514455
7. **Bólya A.M.**: Fontos képességek fejlesztése a pedagógus-képzésben: Ritmikai pontosság és a zene táncban való interpretálása.
In: Perspektívák az új évezredben a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban. Szerk.: Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Major Rita, Mizerák Katalin, Németh András, Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 152-156, 2011. ISBN: 9789638514424

Idegen nyelvű hazai könyvrészlet(ek) (2)

8. **Bólya, A.M.**: Makedonskiot jazik, kultura, folklor i Lektoratot po makedonski jazik vo Ungarija.
In: Fiatal Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája II. : 2nd Conference for Young Slavists in Budapest. Szerk.: Aleksander Urkom, ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, Budapest, 17-19, 2014. ISBN: 9789632844985
9. **Bólya, A.M.**: "Ludo mlado brazda pravi" Različnite pojavi na vodičarskata pesna vo mekedonskoto folklorno tvoreštvo.
In: "Voda" v slavānskoj frazeologij i paremiologij = Víz a szláv frazeológiában és paremiológiában = Water in Slavonic Phraseology and Paremiology. Ed.: Andraš Zoltan, Oleg Fedosov, Sabolč Anurik, Tinta Kvk. : ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, Budapest, 161-168, 2013. ISBN: 9786155219450

Idegen nyelvű külföldi könyvrészlet(ek) (4)

10. **Bólya, A.M.**: Formi i sodržini vo prezentacijata na izvoren folklor. Sostojbata vo Ungarija.
In: Tribina na festivalot na narodni instrumenti i pesni "Pece Atanasovski". Ed.: Rodna Veličkovska, Gjorgji M. Gjorgjiev, Institut za folklor Marko Cepenkov - Accepted by publisher, Skopje, [1-10.], 2015.

11. **Boia, A.M.:** Makedonskiot folklor vo Ungarija.
In: Balkański folklor jako kod interkulturowy II. Ed.: Rękas Joanna, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu - Accepted by publisher, Poznan, [1-5.], 2015.
12. **Boia, A.M.:** Muzičkoto obrazovanie na Ungarskata akademija za tanc (UAT):Teorija i praktika.
In: Tradicija kao inspiracija: tematski zbornik. Ed.: Sojna Marinkovic, Sanda Dodik, Ana Petrov, University of Banja Luka, Academy of Arts, Banja Luka, 660-670, 2014. ISBN: 9789993827139
13. **Boia, A.M.:** Kultot na Sveti Naum vo Ungarija.
In: Svetite Kiril i Metodij i slovenskata kultura niz vekovite i denes. Ed.: Karanfilovski Maksim, Veljanovska Blagica, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Skopje, 17-25, 2014.

Magyar nyelvű tudományos közlemény(ek) hazai folyóiratban (9)

14. **Bólya A.M.:** Bone Velicskovszki: Macedón erotikus népdalok.
Ethnica. Közlésre elfogadva, 2015. ISSN: 1419-8177.
(Ismertetett mű : Bone Velicskovszki : Macedón erotikus népdalok. Szkopje : Maszka, 2012, 197 p.)
15. **Bólya A.M.:** Rodna Velicskovszka: A macedón tradicionális népi éneklés. Hresztomatia, népdalelemzéssel.
Ethnographia. 125 (4), 625-626, 2014. ISSN: 0014-1798.
(Ismertetett mű : Rodna Velicskovszka : A macedón tradicionális népi éneklés. Hresztomatia, népdalelemzéssel. (Maszka, Szkopje, 2012), 197 p.)
16. Dimovszki M.; ford. **Bólya A.M.:** A táncok és táncagyomány:A macedónok etnológiája című könyvből.
Táncstud. Közl. 6 (2), 15-27, 2014. ISSN: 2060-7148.
17. **Bólya A.M.:** Tradicionális ételek a macedón hagyományban.
Ethnica. 16 (2), 28-31, 2014. ISSN: 1419-8177.
18. **Bólya A.M.:** Rituális éneklés a macedón hagyományban.
Ethnica. 15 (4), 30-33, 2013. ISSN: 1419-8177.

19. **Bólya A.M.:** Terpszikhoré és kollégái...:Néhány lehetséges interdiszciplináris téma a tánc tudomány határterületein.
Nagyerd. Alman. 4 (6), 9-19, 2013. ISSN: 2062-3305.
20. **Bólya A.M.:** Tánc és zene a macedón folklór keresztény ünnepekhez kapcsolódó hagyományában.
Táncstud. Közl. 5 (2), 53-59, 2013. ISSN: 2060-7148.
21. **Bólya A.M.:** "Templomot rak szamovila": Régi rétegek a macedón kalendárium keresztény ünnepkori énekeiben és táncaiban.
Ethnographia. 15 (4), 412-427, 2012. ISSN: 0014-1798.
22. **Bólya A.M.:** "Ohridi Szent Naum magyarországi kultusza": Konferencia és kiállítás, a Szent Naum év alkalmából.
Makedonski izvor = Makedón forrás 18 (152), 1-25, 2010.
23. **Bólya A.:** "Minden zeném tánc": Bartók Béla műveire készült koreográfiák.
Szabolcs-Szatmár-Beregi Szle. 31 (1), 111-114, 1996. ISSN: 1216-092X.

Idegen nyelvű tudományos közlemény(ek) külföldi folyóiratban (2)

24. **Bólya, A.M.:** Ungarski bazi na podatoci so vizuelni zapisi od muzičkiot folklor na balkanskite narodi.
EtnoAntropoZum. 12 (1), 56-71, 2015. ISSN: 1409-939X.
25. **Bólya, A.M.:** Patuvanjeta na Dionis:Tragi na Dionisoviot kult vo igri so dramski elementi od makedonskiot i od ungarskiot folklor.
Ars Acad. 1 (1), 90-101, 2014. ISSN: 1857-9477.

Nem tudományos folyóirat közlemények (2)

26. **Bólya A.M.:** Fenntarthatóság.
Pály. Pav. 2013 (2), 4-5, 2013. ISSN: 1786-1616.

Ismeretterjesztő, népszerűsítő cikk(ek) (1)

27. **Bólya A.M.**: A plovdivi Zene- Tánc és Vizuális Művészeti Főiskola.
Tánctud. Közl. 2 (1), 84-90, 2010. ISSN: 2060-7148.

Időszaki Kiadvány(ok) (1)

28. Szerk. Zdravkova-Dzeparoska, S., **Bólya, A.M.**, Wilson, D., Durakovic, L., Zivkovic, Z., Nyaradi, D., Pavlovski, M., Popov, T., Stefanija, L., Stojanoska, A.: *Ars Academica*.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészlet(ek) (5)

29. **Bólya A.M.**: Zeneelmélet, zenetörténet tárgy III.: Segédanyag Tantárgyi segédanyag MTF hallgatók számára.
In: Oktatási segédanyagok [elektronikus dokumentum]. Bólya Anna Mária, bolyaannamaria.hu, Budapest, 1-17, 2013.
30. **Bólya A.M.**: Segédanyag Zeneelmélet, zenetörténet I. tárgy 1. dolgozatához.
In: Oktatási segédanyagok [elektronikus dokumentum]. Bólya Anna Mária, bolyaannamaria.hu, Budapest, 1-19, 2013.
31. Koneski B. ; ford. Hatala T., **Bólya A.M.**: A csendes Don.
In: Blaže Koneski : *Perevodi na 8 jazici*. Ed.: Maksim Karanfilovski, Roza Tasevska, Blagica Veljanovska, Skopje: Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Skopje, 15-16, 2012.
32. Koneski B. ; ford. Hatala T., **Bólya A.M.**: Találkozó a mennyországban.
In: Blaže Koneski : *Perevodi na 8 jazici*. Ed.: Maksim Karanfilovski, Roza Tasevska, Blagica Veljanovska, Skopje: Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Skopje, 29-31, 2012.
33. Koneski B. ; ford. Hatala T., **Bólya A.M.**: Találkozás.
In: Blaže Koneski : *Perevodi na 8 jazici*. Ed.: Maksim Karanfilovski, Roza Tasevska, Blagica Veljanovska, Skopje: Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Skopje, 41-43, 2012.

Nem tudományos folyóiratközlemények (2)

34. **Bólya A.M.**: A felsőoktatás a fenntartható fejlődésért.
A Tánc tudományi Központ Hírlevele 5 (3), 3, 2012.
35. **Bólya A.M.**: A Magyar Táncművészeti Főiskola két tanszékének bekapcsolódása a CEEPUS pályázati programba.
Tánc tud. Közl. 1 (1), 67-69, 2009. ISSN: 2060-7148.

Idegen nyelvű konferencia közlemény(ek) (1)

36. **Bólya, A.M.**: Hungarian Dance Academy - New Methods in Teacher Training
In: Higher education for sustainable development: guiding principles and good practices. Wim Lambrechts, Hogeschool-Universiteit Brussel, Brussels, 1-19, 2011.

Ismeretterjesztő, népszerűsítő cikk(ek) (1)

37. **Bólya A.M.**: A fenntarthatóság szempontjai a felsőoktatásban.
Pály. Pav. 2013 (2), 14-15, 2013. ISSN: 1786-1616.

A DEENK a Jelölt által az IDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2015.09.08.

